

Мирјана Димитријевић Станковић
Народна библиотека Ужице
mira.d.stankovic@gmail.com

УДК 027.6(497.11-15)

Снежана Марић
Народна библиотека Ужице
snezanamalic67@gmail.com

СПЕЦИЈАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ: СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА СПЕЦИЈАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ЗЛАТИБОРСКОМ ОКРУГУ

Сажетак: У раду се говори о специјалним библиотекама које услужују посебне и затворене групе корисника, везане су за одређену институцију у чијем саставу се налазе а формирају се у оквиру културних, образовних, истраживачких, научних, стручних и других установа. Овде су описане библиотеке у оквиру Историјског архива, Народног музеја у Ужицу, библиотека у Цркви Светог Ђорђа у Ужицу и библиотека Специјалне болнице за болести штитасте жлезде и болести метаболизма „Златибор”, уз опис њихове намене, улоге и најзначајније грађе коју поседују.

Кључне речи: специјална библиотека, корисници, установа, музеј, архив, црквена библиотека, Златибор, Чигота

Увод

Специјална библиотека је она библиотека која услужује посебне и затворене групе корисника, везане за одређену институцију у чијем саставу се и сама налази, а у циљу задовољења њених духовних потреба. Специјалне библиотеке формирају се у оквиру културних, образовних, истраживачких, научних, стручних и других установа. Доприносе развоју матичне организације и континуираном праћењу друштвеног и научно-технолошког развитка у области којој припадају. Према међународној класификацији у специјалне библиотеке убрајају се: библиотеке истраживачких института, појединих државних органа, радних организација, јавних служби, стручних уружења. Разликују се по врсти материјала који прикупљају и техници коју користе у раду. Немају велике фондове, 10–30.000 публикација.

Садрже савремену научну литературу; предност се даје периодичним публикацијама и неконвенционалним носиоцима информацијама. Доминантне врсте грађе су годишњаци, периодичне публикације, часописи, изложбени каталози. Грађа се у специјалним библиотекама мора редовно отписивати јер фонд веома брзо застарева.

Постоје два типа библиотека – библиотеке које као установе јавне службе остварују општи интерес у библиотечкој делатности, као и библиотеке које, као организационе јединице у саставу других организација, могу обављати библиотечку делатност уколико су уписане у регистар библиотека. Прве су самосталне установе, друге нису. Развој специјалне библиотеке и њено пословање зависи од матичне организације у оквиру које се налази. Специјалне библиотеке, по својој природи намењене су уском кругу корисника: запосленима у матичној институцији, колегама, студентима, професорима. Већ и сама чињеница да се налази у оквиру института, архива, музеја, позоришта, научних институција, здравствених институција намеће посебан приступ приликом планирања, организације и коришћења њених фондова. Веома важну улогу у успешном раду сваке специјалне библиотеке има библиотечко особље запослено у њој. Од њих се тражи да буду стручњаци из предметне области којом се бави институција у којој раде, али се очекује и да:

- пружају помоћ у коришћењу постојећих база података, коришћењу постојећих референских збирки, процени аутентичност и тачност извора информација,
- прате трендове у развоју предметне области,
- добро користе штампане, као и електронске изворе информација,
- обуче кориснике да самостално користе фонд,
- на одговарајући начин заштите своју колекцију,
- остваре добру комуникацију са институцијом у оквиру које делује.

Специјалне библиотеке у установама културе – стање и проблеми

Специјалне библиотеке, дакле, нису самосталне установе, већ се налазе у саставу других организација којима библиотечка делатност није примарна. Неједнак степен развоја специјалних библиотека

представља важну карактеристику њиховог садашњег стања. Како постоје велике разлике у развијености, праћење и проучавање стања, потреба и услова рада у специјалним библиотекама, као и израда анализа, може се радити тек након одговарајућег категорисања унутар овог типа библиотека. Категоризацијом специјалних библиотека олакшава се њихово повезивање ради делотворнијег остваривања основних функција и активности. Адекватном класификацијом специјалних библиотека олакшавају се обавезе матичних библиотека у праћењу њиховог рада као и предлагању мера за унапређење. Ауторка Марина Митрић наводи да се према типу организације, у чијем су саставу, разликује више категорија специјалних библиотека: у научним и научноистраживачким организацијама, у установама културе, државним органима, у установама здравствене и социјалне заштите, привредним субјектима (предузећима) различитих делатности, у организацијама које представљају различите облике удруживања грађана (удружења и друге невладине организације, задужбине и фондациије, политичке организације), специјалне библиотеке у осталим организацијама.¹ Рад специјалних библиотека у Србији уређен је кроз одговарајућа законска акта (*Закон о библиотечко-информационој делатности*, *Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности* и *Смернице за специјалне библиотеке Србије*).² Овако постављен законски оквир омогућава адекватан развој специјалних библиотека и доприноси побољшању библиотечких услуга у њима.

Специјалне библиотеке у научним и научноистраживачким установама у надлежности су Универзитетске библиотеке „Светозар

1 Марина Митрић, „Специјалне библиотеке у установама културе – стање и проблеми”, *Савремена библиотека* бр. 26 (2001): 42.

2 „Закон о библиотечко-информационој делатности”. *Службени гласник Републике Србије* бр. 52 (2011); „Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности”. *Службени гласник Републике Србије* бр. 39 (2013); „Смернице за специјалне библиотеке Србије” донете су на основу одлуке Управних одбора Библиотекарског друштва Србије, Народне библиотеке Србије, Библиотеке Матице српске и Заједнице матичних библиотека Србије. Ивана Илић-Киш, „Смернице за специјалне библиотеке, квалитет библиотечких услуга у Србији у периоду од 2005. до 2010. године”, *Стандардизација и квалитет библиотечких услуга: зборник радова* (Београд: Библиотекарско друштво Србије, 2011), 177–178; доступно на: <https://bds.rs/wp-content/uploads/2018/12/ZBORNIC-Standardizacija-i-kvalitet-biblioteckih-usluga1.pdf> (преузето 16. 10. 2020).

Марковић” у Београду (за територију Централне Србије), Библиотеке Матице српске у Новом Саду (за територију Војводине) и НУБ „Иво Андрић” из Приштине (за територију Косова и Метохије). У 2001 години било је регистровано 68 специјалних библиотека у Србији, што је чинило 26,3% од укупног броја,³ а данас је тај број много већи. Формирају се и библиотеке у установама културе које их до сада нису имале, у оквиру различитих културних центара, музеја, архива, завода за заштиту споменика културе, позоришта, а регистрација се обавља у континуитету, уз подршку матичне службе у јавним библиотекама.

У односу на библиотеке у саставу других врста организација, положај специјалне библиотеке у установама културе релативно је стабилан. У појединим прописима који регулишу област културе дефинисана је обавеза установе да има библиотеку. Правилником о ближим условима за почетак рада и обављање делатности установа заштите културних добара (*Службени гласник РС*, бр. 21/95) прописују се ближи услови у погледу просторија, техничке опреме и стручног кадра за почетак рада и обављање делатности завода за заштиту споменика културе, музеја, архива и кинотеке.⁴ За сваку врсту установа посебно се утврђују услови да може почети с радом и обављати делатност ако има и просторије за смештај библиотеке. Та обавеза формирања библиотеке налази се и у новим предлозима законских решења. Установе културе у великој мери зависе од органа државне управе, с обзиром на то да се један број културних потреба финансира из буџета.

Простор је највећи проблем у специјалним библиотекама установа културе, и то не само у смислу недостатка простора за смештај, већ и у погледу неадекватних услова за чување библиотечке грађе. Неке библиотеке раде у тешким условима, у недовољном простору, са књигама смештеним по ходницима, без грејања и довољног осветљења, без икаквог простора намењеног корисницима. Апсурдно је да библиотеке немају читаонички простор, а грађа не може да се износи и користи се искључиво у просторијама библиотеке.

³ Евиденција о библиотекама у Србији води се у у бази МБС која је прешла на коришћење новог софтвера у току 2020. године па су нам подаци о броју регистрованих специјалних библиотека тренутно недоступни.

⁴ Марина Митрић, „Специјалне библиотеке у установама културе – стање и проблеми”, *Савремена библиотека* бр. 26 (2001): 42.

Веће специјалне библиотеке у Златиборском региону

Златиборски регион обухвата десет општина (Ариље, Косјерић, Пожегу, Чајетину, Бајину Башту, Нову Варош, Прибој, Сјеницу, Пријеполје и Ужице), у којима постоје јавне библиотеке, школске и специјалне библиотеке у оквиру установа културе, здравствених установа и установа социјалне заштите. Рад се неће бавити библиотекама у образовним институцијама, а услед специфичних околности и ограничења кретања због пандемије COVID-19, нисмо били у могућности да посетимо веће здравствене установе у Ужицу и Пријеполју, односно њихове библиотеке, као и верске објекте и храмове. У време процвата индустријске производње, у Ужицу су функционисале знатно веће специјалне библиотеке у СОУР-у „Први партизан” и у Фабрици текстила „Цвета Дабић”. Са доласком велике финансијске кризе деведесетих година, у годинама транзиције, ове библиотеке нису опстале, заправо су укинуте а непознато нам је шта се десило са њиховим фондовима. Фабрика „Цвета Дабић” је део фонда поклонила НБУ а „Први партизан” није.

У мањим општинама као што су Ариље, Косјерић, Сјеница и Бајина Башта јавне библиотеке су једине установе културе, тако да та места, вероватно, имају специјалне библиотеке само у верским објектима. Потребно је детаљно истажити стање на терену и описати рад библиотека без обзира да ли су евидентирани у Регистру библиотека или не, како би се скренула пажња шире заједнице на услове у којима раде у циљу њиховог побољшања, где је то неопходно. Може се очекивати да верски објекти (цркве, манастири, џамије) располажу старом и ретком библиотечком грађом коју је потребно на адекватан начин заштитити, чувати и презентовати јавности. У раду су описане библиотеке у оквиру Историјског архива, Народног музеја у Ужицу, библиотека у Цркви Светог Ђорђа у Ужицу и библиотека Специјалне болнице за болести штитасте жлезде и болести метаболизма „Златибор”.

Библиотека Историјског архива је стручна библиотека која се развијала упоредо са настанком Архива и постала неодвојиви део укупне делатности. Њена намена је првенствено да помогне архивистима и истраживачима. Циљ ове библиотеке је да својим књижним фондом прати и допуњује садржаје и податке архивских

фондова и збирки. Такође она има за циљ да олакша сређивање фонда и обраду и учини их што приступачнијим за коришћење. Приликом набавке књига и часописа води се рачуна да стручна литература помаже архивисти у раду на обради као и сређивању архивских фондова, информативних средстава, изложби, стручних радова. Њен задатак је такође да пружа драгоцене податке истраживачима при изради њихових стручних радова.

Ужички Архив је преласком у нову зграду, 2009. године, добио простор за богат књижни фонд. Осим библиотеке, постоји богато опремљена архивска читаоница са 10 места. Она од 2015. године носи име „Чика Радова читаоница” (носи назив по др Радославу Раду Познановићу).⁵ По намени, као и по начину на који се користи библиотечки материјал, ова библиотека припада специјалним библиотекама затвореног типа. У самом Архиву се користе књиге, часописи, новине као и друга грађа библиотеке. Библиотека Архива данас има изузетно садржајан и вредан фонд, који чине монографске и серијске публикације, и збирка рукописа. Фонд је организован по збиркама на следеће групе: белетристика, правила, календари, законици, правилници, упућства, друштвене науке, разно, политика, извештаји (школа, корпорација и др., етнографија, уџбеници, историја, часописи.

Закључно са 2017. годином архивска библиотека има: књига 11290, часописа: 3428, брошура, сепарата и каталога: 585. По евиденцији о коришћењу библиотечког материјала у периоду 2010–2018. године знатно се повећао број корисника пресељењем у нову зграду (в. Табела 1).⁶

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1212	1279	1100	1388	1099	990	972	896	2215

Табела 1. Коришћење библиотечког материјала за период од 2010. до 2018.

⁵ Ђорђе Пилчевић, „Неуморни трагач прошлости: др Радослав Раде Познановић (1924–2014)”, *Историјска баштина* бр. 23 (2014), 239.

⁶ Александар Савић, „70 година Историјског Архива Ужице”, *Историјска баштина* бр. 27 (2018), 78. Податак о коришћењу грађе у 2018-ој години презет је са сајта града <http://uzice.rs/wp-content/uploads/2020/01/Izvestaj-o-radu-Istorijskog-arhiva-za-2018-godinu.pdf> За 2019. годину немамо податак.

Архивска библиотека пружа услуге ученицима, студентима, као и другим лицима који имају потребу за историјском и архивском грађом. Осим тога корисници могу добити и информацију као и стручну помоћ приликом обраде и избора теме, методолошка упутства за писање стручних радова.

Библиотека Специјалне болнице за болести штитасте жлезде и болести метаболизма „Златибор”⁷ формирана је у мају 1979. године у Заводу за превенцију, лечење и рехабилитацију обољења штитасте жлезде. Пре неколико година регистрована је као специјална библиотека и тако је ушла у библиотечки систем Србије. У почетку је располагала скромним бројем књига и стручних часописа. Временом је прерасла у реномирану стручну библиотеку са 2500 библиотечких јединица.

Основни и највећи део фонда чине штампане публикације (радови са симпозијума и научних скупова), а основна делатност библиотекара огледа се у напорима да се ти материјали на најбољи начин ставе корисницима на располагање. Поред стручне литературе, формиран је и део библиотеке намењен гостима. Фонд је смештен у простору од 30m² у 39m полица. Распоред књига је уређен по УДК систему а приступ фонду је отворен. За монографске публикације води се књига инвентара и алфabetски каталог у програму Мајкрософт Ексел (*Microsoft Excel*). Библиотека користи мрежу рачунара са стандардном опремом за електронску комуникацију и обезбеђује приступ савременој медицинској научној литератури преко КОБСОН-а.⁸ У оквиру библиотеке обезбеђено је коришћење интернета за медицинско особље. Библиотека врши и техничку заштиту фонда. Корисници су углавном лекари, стручни сарадници, гости, а и велики број мештана. Фонд библиотеке се попуњава куповином, разменом, поклоном и сопственом издавачком делатношћу. У складу са развојом информационих технологија библиотека је у свом раду унела много промена.⁹

7 Библиотека је заступљена на интернет страници установе <http://www.cigota.rs/strana/biblioteka>

8 КОБСОН-конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку покренут новембра 2001. год. Преко овог портала доступни су електронски часописи из свих научних области електронске књиге и агрегатори (базе података). https://kobson.nb.rs/kobson/o_konzorcijumu.1.html (преузето 15. 10. 2020).

9 Драгутин Бацко Грегорић и Мирјана Црнчевић, прир., *Пројрам „Чијоџа”: двадесет година* (Златибор: Специјална болница за болести штитасте жлезде и болести метаболизма, 2010), 44.

Промене се односе на структуру библиотечког фонда и образовни ниво библиотекара. Осавремењивањем библиотеке скраћује се време обраде фонда, читалачки простор замењује рачунарска мрежа, добија се комплетнија информација за краће време, поштују се универзални светски стандарди за библиографски опис грађе, који омогућавају контакт са најновијим информацијама из целог света. Од самог почетка библиотека је замишљена као савремени компјутерски информациони центар. Идејни пројекат система научних и стручних информација урађен је 1989. године, када је и почела његова реализација. Установа је у периоду од 1979. до 1990 формирала ИНДОК (Информационо–документациони центар),¹⁰ јер је и сама била иницијатор публикаовања великог броја научних радова из области југословенске тироидологије.¹¹ ИНДОК систем је функционисао извршавајући следеће задатке:

- стварање информација о резултатима научних и стручних радова из области тироидологије,
- стварање сопствене базе података библиографског и фактографског типа,
- настојање да се у базама података обухвати максимално тироидологија од самог почетка до такозваних „скривених”, односно тешко препознатљивих радова са становишта ове теме.

Послове у библиотеци обавља један библиотекар са високом школском спремом, који обавља и послове лектора за публикације које издаје Институт и води књижевне вечери и друге културне програме.

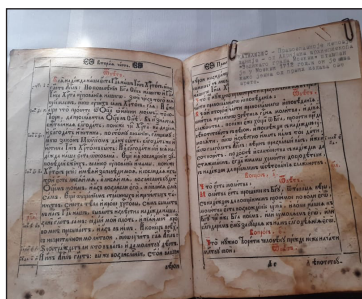
Библиотека у Цркви Светог Ђорђа у Ужицу изузетно је значајна. Подсетићемо на то да цркве и манастири представљају не само израз наше вере, већ су и једно од најважнијих извора знања о српској прошлости. У раном хришћанству постојале су тзв. црквене библиотеке, библиотеке при локалним црквеним заједницама и храмовима, које преузимају модел античких паганских библиотека. Свети Сава, као носилац српске културе, стоји на почетку српских манастирских библиотека, мада се зна да је у Србији било библиотека

10 Мирјана Црнчевић, *Специјална библиотека Чиџиће: првих тридесет година*, (Златибор: Специјална болница за болести штитасте жлезде и болести метаболизма, 2009), 17.

11 Петар Милутиновић, уред., *Од лечилишта до институција* (Златибор: Институт за штитасту жлезду и метаболизам, 2004), 81.

пре Немањића.¹² Одлука о оснивању манастирских библиотека и правила њеног рада одређивана су на основу типика, чија су правила истовремено одређивала начин монашког живота. Оно што је посебно карактеристично је да, без књига, тј. библиотеке, свештеници не би могли поучавати верни народ, и подизати општу културу како би га утемељили у православној и црквеној мисли, радити на напретку заједнице у целости. Уочава се да је улога књига била увек велика. Оснивач Црквене библиотеке у Ужицу је свештеник Рајаковић М. 1944. године, по казивању свештеника Владимира Дуканца, садашњег страшине Цркве Светог Ђорђа у Ужицу. Сваки старешина цркве доприносио је увећању билиотечког фонда. Црквена библиотека се налази у Парохијском дому.

Фонд је смештен у простору од 100 m² у застакљеним полицама. Распоред књига ја интерни, а приступ фонду отворен. Чине га 5000 наслова, различитог садржаја, а највише их је историјско-теолошког карактера. Фонд се попуњава куповином, поклоном и издавачком делатношћу. У библиотеци се налазе старе а и ретке књиге, четири наслова, штампане до 1867. године:¹³ *Катихизис од Адријана архиепископа* (Москва, 1712); *Јеванђеље*, на грчком језику (Атина, 1803 године.); *Примери њо делима ајосџолским* (Беч, 1821); *Беседе од епископа Амросија* (Нови Сад, 1838).

Катихизис

Најстарија књига у библиотеци је *Катихизис*, штампан у Москви 1712. године, коришћењем црног и црвеног мастила. Повез

12 Невена Томић, „Манастирске библиотеке у Србији”, Манастирске и црквене библиотеке: зборник радова (Београд: Православни богословски факултет Универзитета, Институт за геолошка истраживања; Рума: Градска библиотека, 2010), 9.

13 „Закон о старој и реткој библиотечкој грађи”, *Службени гласник Републике Србије* бр. 52 (2011).

тј. корице израђене су од браон танке коже пресвучене преко танких дрвених носача. У штампаном делу катихизиса су коришћени украси: вињете, иницијали украсни курзиви. Курзив се одликује везаним писањем и као такав се јавља у 18. веку под све већим руским утицајем.¹⁴ Затим *Јеванђеље*, штампано у Атини на грчком језику, 1803. године, коришћењем црног и црвеног мастила, а курзиви су одштампани украсним словима. Повез је урађен од картона а на лицу књиге налази се орнамент урађен техником златотиска. Ту се налази и књига *Примери по делима айосџолским*, Лазара Милетића. Књига је издата у Бечу 1821. године, а штампана је црвеним и црним мастилом по папиру, коришћена су украсна слова за курзиве. Повез је платнени са троугластим ојачањем на ивицама (за корицу је коришћен картон од 5mm пресвучен платном).

Беседе од епископа Амросија, штампана је у Новом Саду, 1838. године, на папиру, уз коришћење црног и црвеног мастила. Повез је урађен од картона чији су ивични делови јако оштећени. На штампаним странама видљиви су трагови оштећења и мрље разног порекла. Оштећења су видљивља на повезу, металним деловима, као и на штампаним листовима, као и на корицама, папиру, који се манифестује у виду тамних и светлих мрља. Присутне су и прашкасте материје и трагови влаге. Због своје вредности, а како би се даље сачувала од пропадања, књига захтева конзервацију и рестаурацију, по стручној консултацији конзерватора-рестауратора Мире Ђуковић, запослене у Народном музеју Ужице.

У библиотеци се чува и *Лейојис ужичке цркве*, односно *Књига сџарина*, из 1955. године, у којој су забележене историјске чињенице

¹⁴ Драган Бараћ, *Општинска историја писма* (Београд: Економика, 2004), 67.

Ужица, везане за црквени живот. Необично је да је библиотека сачувала сат из 1849. године, са дворском музиком српских краљева. Библиотеци је сат поклатио епископ жички Хризостом 2004 године. У простору библиотеке временом су одржавене изложбе црквених реликвија и путира, а данас се одржавају књижевне вечери на којима се говори поезија духовног карактера али и вечери беседништва на теолошке теме. Корисници библиотеке су углавном свештеници, становници Ужица верске оријентације, али и ученици средњих и основних школа.

У складу са развојем технологије библиотека поседује рачунар, али није аутоматизовала своје пословање, не води базу података о књигама ни књигу инвентара. С обзиром на број библиотечких јединица са насловима богословско-теолошке оријентације, библиотека је првенствено основана за потребе цркве. Временом је постала богата и другим насловима, тако да се круг корисника проширио.

Библиотека Народног музеја у Ужицу¹⁵ формирана је 1963. године када је основан и Народно музеј, у чији су састав ушли Музеј устанка 1941. и Завичајни музеј. Упоредо са прикупљањем музејског материјала, прикупљани су и рукописи, прве штампане и ретке књиге, стручна литература, часописи и новине. Простор Библиотеке чине две просторије, укупне површине 40 m². У једној просторији смештен је већи део фонда, а у другој је радни простор за библиотекарe са четири читаоничка места. Библиотечке јединице смештене су у ормарима и на полицама дужине 100m².

Највећи део фонда чини грађа која се односи на научне области: археологију, етнологију, историју, историју уметности, конзервацију,
¹⁵ На сајту установе налази се информација у оквиру одељења да постоји специјална библиотека, дат је кратак опис колико библиотечких јединица има и ко су корисници библиотеке. <http://nmuzice.org.rs/> (преузето 15. 10. 2020).

али је такође присутна и завичајна грађа. Тренутно библиотека броји близу 11000 библиотечких јединица (монографских публикација, периодике и старе и ретке књиге). Библиотека је, због своје специфичности затвореног типа, с тим што се излази у сусрет колегама из сродних институција, као и грађанима који изразе жељу за одређеном грађом. Набавка библиотечких јединица врши се: куповином – основни вид набавке који се планира на годишњем нивоу; разменом – врши се са сродним институцијама културе углавном у Србији (музеји, научни институти, заводи за заштиту споменика културе, библиотеке...) и поклоном. Дародавци су већином појединци који желе да део личног фонда оставе библиотеци.

Специјална библиотека Народног музеја Ужице поседује 100 наслова старе и ретке библиотечке грађе. Када су у питању рукописне књиге, најстарија су два рукописа из 14. века: *Минеј за месец април* и *Празнични минеј за септембар-јануар*, а у том делу фонда су и црквени списи углавном из 16. века. Од штампаних књига међу најстаријима су: *Окѿоих*, из штампарије Божицара Вуковића (Венеција, 1536–37), *Четворојеванђеље*, штампано у Мркшиној цркви 1562 године,¹⁶ као и *Псалтир*, из штампарије Вићенца Вуковића (Венеција друга половина 16. века).

Библиотека врши инвентарисање фонда у Мајкрософт Ексел (Microsoft Excel) програму (у коме су направљени засебни спискови за сваку врсту грађе), а уносе се новопридошли, као и старији наслови. Такође постоје и стара и нова књига инвентара у коју се сваки наслов ручно уноси. У оквиру библиотеке је и део Фонда Бранке и Радована Поповића, који броји 110 наслова добијених на поклон од Радована Поповића.¹⁷

¹⁶ Више о раду штампарије у Мркшиној цркви може се погледати у: Миливоје Ђорђевић, „Старе штампарије у Ужичком крају”, *Ужички зборник* бр.4 (1975), 61–63.

¹⁷ <http://nmuzice.org.rs/> (преузето 15. 10. 2020)

Закључак

Књига је у свим промишљањима имала улогу мисионара, а библиотеке мисионарског центра. Специјалне библиотеке формирају се у оквиру културних, образовних, истраживачких, научних, стручних и других установа. Библиотеке у установама културе усмерене су на очувању културне баштине, те у својим фондовима чувају старе и ретке књиге. Законом су заштићене, као културна добра која сведоче о богатој традицији народа.¹⁸ „Та непроцењива баштина урасла у биће српског народа тачка је додира и преноса српске државности у памћење народа које преузима пресудну улогу”.¹⁹

У време процвата индустријске производње у Ужицу су функционисале знатно веће специјалне библиотеке. Током велике финансијске кризе деведесетих година укинута су али је остало непознато шта се десило са њиховим фондовима. Значајан помак у правцу унапређења ове библиотечке делатности донело би састављање јединственог правилника о раду специјалних библиотека утемељеног на важећим законским и подзаконским актима, на стандардима, као и на постојећим стручним знањима и искуствима, који би препоручивао јединствен начин организовања и коришћења специјалних библиотека.

Аутоматизација пословања специјалних библиотека је нешто што је код нас још увек у зачетку. Библиотеке у оквиру других установа најчешће нису адекватно предствљене на сајту матичних установа.²⁰ Рад Специјалних библиотека треба унапредити не само у материјалном смислу (обезбедити адекватан простор, полице, читаонице, рачунаре који су повезани на интернет), већ и функционалном првенствено адекватном библиографском обрадом грађе. Посебну пажњу треба посветити кадровским решењима, маркетингу услуга и адекватној интернет презентацији.

18 Миланка Бабић Вукадинов и Марина Неђић, „Рукописна и стара штампана књига у библиотечким збиркама музеја на територији града Београда”, *Корак библиотеке* бр. 3 (2018), 22.

19 Љубица Петковић, *Библиотека Цркве Лазарице* (Крушевац: Црква Лазарица: Народна библиотека, 2007), 13.

20 Од описаних библиотека само Библиотека Специјалне болнице за болести штитасте жлезде и болести метаболизма „Златибор” има адекватну презентацију на сајту установе на којој се могу видети информације о библиотеци, програмима, набавци грађе и тд.. Сајт Народног музеја даје кратку информацију а на сајту Архива о постојању библиотеке нема никаквих информација. Парохијски дом у Ужицу и Православна црква у Ужицу немају интернет презентацију.

Литература:

1. Бабић Вукадинов, Миланка и Марина Неђић. „Рукописна и стара штампана књига у библиотечким збиркама музеја на територији града Београда”, *Корак Библиотеке* бр. 3 (2018): 9–23.
2. Бараћ, Драган, *Општи историја исма*. Београд: Економика, 2004.
3. Грегорић, Драгутин Бацко и Мирјана Црнчевић, прир., *Програм „Чиоша”: двадесет година*. Златибор: Специјална болница за болести штитасте жлезде и болести метаболизма, 2010.
4. Ђорђевић, Миливоје. „Старе штампарије у Ужичком крају”. *Ужички зборник* бр. 4 (1975): 45–64.
5. „Закон о библиотечкој делатности”. *Службени гласник Републике Србије* бр. 34 (1994),
6. „Закон о библиотечко-информационој делатности”. *Службени гласник Републике Србије* бр. 52 (2011).
7. „Закон о старој и реткој библиотечкој грађи”. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 52 (2011).
8. Илић-Киш, Ивана. „Смернице за специјалне библиотеке, квалитет библиотечких услуга у Србији у периоду од 2005. до 2010. године”, *Стандардизација и квалитет библиотечких услуга: зборник радова*, стр. 175–179. Београд: Библиотекарско друштво Србије, 2011. доступно на: <https://bds.rs/wp-content/uploads/2018/12/ZBORNIK-Standardizacija-i-kvalitet-biblioteckih-usluga1.pdf> (преузето 16. 10. 2020).
9. Митрић, Марина. „Специјалне библиотеке у установама културе – стање и проблем”. *Савремена библиотека* бр. 26 (2001): 41–49.
10. *Од лечилишта до института*, ур. Петар Милутиновић. Златибор: Институт за штитасту жлезду и метаболизам, 2004.
11. Петковић, Љубица. *Библиотека цркве Лазарице*. Крушевац: Црква Лазарица: Народна библиотека, 2007.
12. Пилчевић, Ђорђе „Неуморни трагач прошлости: др Радослав Раде Познановић (1924-2014)”, *Историјска баштина* бр. 23 (2014), 239–240.
13. „Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности”. *Службени гласник Републике Србије* бр. 39 (2013).

14. Пројрам „Чијоша”: двадесет година, прир. Драгутин Бацко Грегорић, Мирјана Црнчевић. Златибор: Специјална болница за болести штитасте жлезде и болести метаболизма, 2014.
15. Савић, Александар. „70 година Историјског Архива Ужице” *Историјска баштина* бр. 27 (2018).
16. Томић, Невена. „Манастирске библиотеке у Србији”. *Манастирске и црквене библиотеке: зборник радова*, Стручни скуп одржан у Градској библиотеци у Руми 1. октобра 2009. Београд: Православни богословски факултет Универзитета, Институт за теолошка истраживања; Рума: Градска библиотека, 2010.
17. Црнчевић, Мирјана. *Специјална библиотека Чијоше: првих педесет година*. Златибор: Специјална болница за болести штитасте жлезде и болести метаболизма, 2009.
18. <http://nmuzice.org.rs> (преузето 15. 10. 2020).
19. <https://www.kultura.gov.rs/tekst/4052/pravilnici-direktive-i-resenja.php> (преузето 15. 10. 2020).
20. https://kobson.nb.rs/kobson/o_konzorcijumu.1.html (преузето 15. 10. 2020).

Summary: The paper discusses special libraries that serve special and closed groups of users, are related to a particular institution within which they are located and are formed within cultural, educational, research, scientific, professional and other institutions. The libraries within the Historical Archive, the National Museum in Uzice, the library in the Church of St. George in Uzice and the library of the Special Hospital for Thyroid Diseases and Metabolic Diseases “Zlatibor” are described here, with a description of their purpose, role and most important material.

Keywords: special library, users, institution, museum, archive, church library, Zlatibor, Cigota.